

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 augusztus Tanulmány

Révész Sándor: Demokratikus ellenzék: a hűlt hely

Minden politikai kultusz a demokrácia ellensége. A demokrácia minden politikai kultusz ellensége. A kultusz eredendően és lényege szerint nem világi fogalom. Az emberinél magasabb minőség, hatalmasabb erő imádatához, kegyeinek elnyeréséhez, eljövételének avagy visszatérésének reményéhez kötődik. Lényege a kollektív önálárendelés – az önrendelkezés ellentéte.

A demokrácia világi társadalmat feltételez. Kultusztalant. Azt feltételezi, hogy a társadalom ügyeiben végső soron és elvileg egyenjogú emberek döntenek. Nincs a hatalomnak olyan legitim forrása, mely az emberi világon, az emberléptékű világon kívülről ered. Az emberinél magasabb minőségre, hatalmasabb erőre hivatkozva nem lehet legitim módon rákényszeríteni az emberekre semmit.

A politikai kultusz a kultikus politikai rendszerek, tehát a szekularizáció előtti korok öröksége. Élő örökség természetesen. Nincsenek tiszta történelmi képletek, a jelent mindig átszínezi a múlt. Az emberiség jelentős része ma is kultikus politikai rendszerekben él, kisebbségben vannak azok, akik régóta nem élnek abban, s az ő életüket is áthatja az emberi történelem kultikus szemlélete.

Annál is inkább, mert a történelem populáris nézete, szemléltetése a leegyszerűsítés technikáival él, melyek a történelmi személyeket és jelenségeket az abszolút jó és rossz végletei felé tolják, vagyis kultikus imádat, illetve gyűlölet tárgyává teszik.

A demokráciának, vagyis a politikai versengés folyamatosságának azért van létjogosultsága, mert a politikai kultusznak nincs. Mert az emberi világ minden emberi vágyhoz és értékhez képest mindig – változó és változtatható mértékben – tökéletlen; ellenmondásos, változékony; a társadalmak, a nemzetek nem alkotnak egységes világnézeti közösségeket, minden érdemi kérdésben megosztottak, a politikai közösségek, személyek, táborok megítélése sohasem egyértelmű, sohasem egységes; a véleményközösségek határai, arányai, egymáshoz való viszonyai folyamatosan módosulnak; nincsenek teljes és végleges igazságok.

Azért van tehát tétje és értelme annak, hogy az állampolgárok a politikai versengésben minimum szavazóként és a közvélemény-alkotó köz részeként tömegesen részt vegyenek, mert a világ éppen nem olyan, amilyenek a tömeges befogadásra leginkább alkalmas, populáris sémák mutatják. Ez a demokrácia alapvető ellentmondása, melynek enyhítésére lenne hivatott az írástudók kultuszellenes aktivitása. Ami viszont nemzetellenes aktivitás a „nemzeti” írástudók és politikusok főáramából tekintve.

Az önmagukat nemzetiként megkülönböztető politikusok és írástudók fölfogása szerint ugyanis a kultuszellenesség nemzetellenességet, a nemzetpártiság kultuszpártiságot jelent. Az ellentmondásos történelmi valóság bonyodalmaiban való elmerülés az elit ügye, a népnek történelmi kultusz, történelmi mitológia jár, mert csak erre lehet alapozni a jelen kultikus szemléletét: „A népek történetének vannak mélyen elemzett, mélyen átélt, kegyetlen tanulságokat tartalmazó konzekvenciái. De kell hogy legyenek a mitológia tárgykörébe tartozó, mitológiaiaként őrzött átélt eseményei. (...) A mitológiák éltetik a nemzetet, a mitológiák – akár a Rákóczi-szabadságharc, akár 1848–49, akár 1956 – a nemzet lelkiességének, a nemzet hitének, akaratának egy történelmi képben való megőrzése és összegyűjtése.” Így szónokolt Antall József, a harmadik köztársaság első miniszterelnöke az Országgyűlésben 1990. október 23-án.

Rögvest megindult a harc az „egy történelmi képet” szétfeszítő valóság ellen. Rögvest nemzetellenes lett az a nyilvánosság, amely meghazudtolta a hazudós miniszterelnököt, aki Horthy és Teleki büszkén vállalt antiszemitizmusát kerekén letagadta, amely elsöpörte a nagyimréltetett, polgárosított „egy történelmi” 56-képet, amely a republikánus 48 és a koronás címer antagonizmusára rámutatott. A jelen ennek az indíttatásnak a kiteljesítése a történelemmel való bánásmód és a nyilvánossággal való bánásmód tekintetében is. A kettő szorosan összefügg. A mítosz föltétele az egyszerűség, az egyszerűség föltétele az ellentmondásokat elfedő homály, a homály föltétele a nyilvánosság korlátozása. Ha ugyanis van szabad nyilvánosság, akkor abban a mítoszokat szétörő ellentmondások előtérbe lépnek, mivel azok nemzeti és állami egzisztenciánk alapjaihoz kapcsolódnak, az országunk helyét és belső rendjét meghatározó alapkérdésekhez. A mítoszokat tehát csak a nyilvánosság, a szólásszabadság elleni harcban lehet megvédeni. Ha a mitológia a nemzeti lét alapfeltétele, akkor a nyilvánosság, a szólásszabadság elleni harc is az. Ezért nem véletlen, hanem szükségszerű, hogy a nemzeti mitológia jegyében kormányzó rezsim a médiaháború keretében kezdett bele a kiépülő polgári demokrácia romlásába.

Antall József 1991. március 19-én, a német megszállás évfordulóján is felszólalt: „Magyarország évek óta háborúban állt; súlyos megpróbáltatások, törvényszegések, ha úgy tetszik, az emberi jogokkal, az emberiséggel ellentétes törvények voltak érvényben. De senki ne felejtse el azt, hogy ugyanakkor 1944. március 19-ig itt Európa akkori legnagyobb zsidó közössége még életben volt. Ne felejtse el azt, hogy itt külföldi menekültek és hontalanok tízezrei még viszonylagos biztonságban éltek! Ne felejtse el azt, hogy azok a pártok, amelyek ma itt vannak, és amelyekről sok minden elhangzik, azon politikai eszmék örökösének tekintik magukat, amelyek szembeszálltak a hitleri Németországgal, és amelyek egy parlamentáris demokrácia hitében voltak. Ezt mondom akkor, amikor a kormánykoalícióban részt vevő pártokat is vádaskodások érik.” A Horthy-apológia olvad itt össze a Horthyval szemben álló polgári demokratikus ellenzék örökségének a kisajátításával, és erre épült a kormány öngazolása. Ennek a konfúzióknak a jegyében folyt a polgári demokrácia határainak az elmosása. Részben. Részben pedig a reformkommunizmus rendszerváltó jellegének hazugsága jegyében, amivel később még foglalkozunk.

Ha a jelen alapproblémája a parlamentáris demokrácia leépülése és szabadságjogaink elsoványodása külső kényszerek nélkül (sőt: ellenére) egy szabadon választott kormány irányításával és hatékony ellenállás hiányában, akkor a jelen alapkérdése az, hogy miként jött össze az ehhez szükséges tömegtámogatás és tömegérintettség. A válasznak természetesen sok eleme van, itt csak azokkal foglalkozunk, amelyek a kultikus múltszemlélethez kapcsolódnak.

A demokráciarombolás tömegbázisát nyilvánvalóan az a tételezés adja, miszerint nem kell

demokrácia ahhoz, hogy „jobb legyen”. Mi több, éppenséggel nem-demokrácia kell hozzá. A demokrácia (illetve az, amit a magamfajta polgári demokraták annak neveznek) nem használ, hanem árt, a közjó kibontakozását akadályozza. Verseny tárgyává, tehát vitathatóvá és bizonytalaná teszi azt, ami ezen tételezés szerint adott és vitathatatlan, s minek meghatározása és érvényesítése a gyarló emberinél magasabb minőség dolga, istené, párté, vezéré, nemzeti nimbuszé: olyasvalamié, ami kultusz tárgya lehet.

A rendszerváltás előtti korszakokat, ameddig a családi emlékezetek ellátnak, túlnyomórészt ezen a hiten alapuló autoriter és diktatórikus rezsimek fedték le. Ezek nagyon különbözők voltak, de összekötötte őket az a hit, hogy a közjó feltétele egy olyan irányító erő érvényesülése, mely a politikai versengésen felül áll, melyet gyarló emberi akarat nem rendíthet meg, s a szabadság mértékét olyan szinten kell tartani, hogy ezt a rendíthetetlenséget ne veszélyeztesse. Ilyen irányító erőnek feltételeztek – az elvontság különböző szintjein – történelmi úri osztályt, munkásosztályt, fajt, nemzetet, ideológiákat és azokat megtestesítő pártokat, vezéreket. Ezek a hivatkozások mind külső és végső meghatározó erőre mennek vissza, isteni elrendelésre, küldetésre, természeti törvényre, történelmi szükségszerűségekre. A közös lényeg az, hogy akár Isten, akár más, de van a történelemnek felettünk álló ura, s ő a legitimitás végső forrása. Pontosan úgy, mint a feudális egyházi államban.

Valamennyi külső és végső hivatkozás az őt megtestesítő földi helytartókkal együtt kultuszképes és kultuszigényes. Természetesen Horthy és Kádár emelkedik ki a mezőnyből, de a szűkebb körű, valamint al- és segédkultuszok hősei számosak: Tisza István, Bethlen István, Gömbös Gyula, Prohászka Ottokár, Teleki Pál, Klebelsberg Kúnó, Szálasi Ferenc, Imrédy Béla, Bárdossy László, Pozsgay Imre...

Ez a demokráciahiány pozitív emlékezetének, megélésének, megítélésének kultikus rezervoárja. Minél több tőrőt és támogatót meríthet ebből az Orbán-rezsim, és minél hosszabb ideig kötheti meg őket, annál nagyobb és maradandóbb eredményt hozhat a demokratikus köztársaság leépítésének kísérlete. Látjuk, hogy a támogatók és a közömbösök tábora mennyire heterogén. Látjuk, hogy az egykori nagy szocialista szavazótábor milyen nagy része folyt bele, és milyen jelentős kisebbsége támogatta a parlamentáris demokráciát nyíltan és elvszerűen elvető Jobbikot. Vásárhelyi Mária kutatásaiból tudjuk, hogy a Fidesz szavazótáborának közel felére jellemző a Kádár-nosztalgia, a Kádár-korszak pozitív, a demokratikus köztársaságnál sokkal pozitívabb megítélése. A Horthy-kultusz (miként Turbucz Dávid felmérése mutatja) egyáltalán nem terjedt át az önmagát baloldalinak tekintő szavazórétegre, viszont a Kádár-kultusz nagyon is áttért a „jobboldalra”. Horthy megosztja, Kádár egyesíti a demokrácia ellenségeinek frontjait.

Az Orbán-rezsim nem válogat, hanem az autoriter illúziók egyesítésére és szintetizálására törekszik. Ahogy maga mögött tart neoliberais közgazdásztábor a neoliberalizmus legmocskosabb szájú és legszélsőségesebb kritikusával együtt, ahogy maga mögött tartja az atlantistákat és unionistákat az Unió és az Egyesült Államok legvérmesebb ellenségeivel együtt, úgy tartja maga mögött az antikommunistákat és a kádáristákat egy akolban.

Akárhogy is, nyilvánvaló, hogy akit valóban a demokrácia sorsa aggaszt, és nem csupán a saját pártjáé, azt a demokráciaellenes kultuszok, köztük a Horthy-kultusz és a Kádár-kultusz összesített ereje kell hogy aggassza, nem pedig az egyik kultusz térnyerése a másik rovására. És végképp nem tekintheti ártalmatlanabbnak a Kádár-kultuszt a többinél, hiszen nyilvánvaló, hogy a demokráciahiány, a szabadsághiány támogatásának és tűrésének legtömegesebb történelmi tapasztalata és legközelebbi történelmi mintája a Pax Kadaricus.

A különbségek fontosak. Az azonosságok nem kevésbé. A kultuszok és a diktatúrák körül folyó magyarországi viták sandasága abból ered, hogy a különbségek hangsúlyozása gyakorta az azonosságok elfedésére, az azonosságok hangsúlyozása a különbségek elfedésére szolgál, és mindkettőnek apologetikus célzata van.

A kommunizmus és a náciizmus/fasizmus/hungarizmus közötti különbség igen lényeges. A kommunizmus vezérlő értéke univerzális, a náciizmus/fasizmus/hungarizmusé partikuláris. Az előbbi minden lépést olyan célból vezet le, mely tételezése szerint az emberiség egészének javát szolgálja, az utóbbi pedig olyan célból, mely az emberiség egy részének, nemzeti-fajivallási csoportjának az uralmát és a többi alávetését szolgálja. Az előbbi az emberi egyenlőség eszméjének totális kiterjesztését, az utóbbi annak totális tagadását jelenti. Ez az elvi különbség kiegészül azzal a gyakorlati különbséggel, hogy a náci birodalom legyőzése a demokratikus nyugati világ fennmaradásának és dominanciájának feltétele volt, a kommunista birodalom legyőzése pedig nem. Ezért a demokrácia hívei számára a második világháború kimenetele öröndetes akkor is, ha legyőzött és a szovjet érdekszférába szorult országban éltek, és akkor is, ha nem tartoznak azok közé, akiknek a teljes körű kiirtását a náci birodalom célul tűzte ki. Ebből következik az, hogy a renegát kommunistának rövidebb utat kell megtennie a demokratságig, mint a renegát fasisztának, de persze nem következik az, hogy ezt az utat meg is teszi. Még kevésbé következik az, hogy a népegység mítosza, az individuum, az egyéni jogok önértékének tagadása, a hatalmi eszközök használatának elvszerű gátlástalansága, az egyén élete fölötti totális uralom igénye ne hozott volna létre mindkét bázison hasonló szerkezetű, tömeggyilkos, népnyomorító, totalitárius diktatúrákat. Arra pedig végképp nincs jóhiszemű magyarázat, hogy akik hevesen tiltakoznak a kétféle diktatúra összemosása ellen, sokszor ugyanilyen hevesen utasítják el az autoritárius féldemokráciák és a diktatúrák megkülönböztetését. S akik abszolutizálják a különbséget a Rákosi-korszak és a Kádár-korszak között (miközben a Kádár-rezsim maga üldözte a két korszak folyamatosságát tagadó „revizionistákat”), nem érzik szükségességét, hogy számon tartsák a Horthy-korszakon belüli jelentős különbségeket (például a Bethlen- és a Gömbös-rezsim között). Azok sincsenek kevesen, akiknek egyszerre fontos, hogy a konszolidált Horthy-korszak ne választassék el a fehér terrortól, viszont a konszolidált Kádár-korszak elválasszassék a megtorlások sötét éveitől.

Az árnyalás igénye mindenesetre szelektív.

Ahhoz az állapothoz képest, ahol most (még?) tartunk, valamennyi rendszerváltás előtti tartósabb rezsimben kevesebb volt a szabadság. A választójog a mostani választójogi törvényhez képest is kevesebbet ért. Akkor is, amikor a nagykorú állampolgárok néhány százalékának volt csak szavazati joga, akkor is, amikor túlnyomó többségük nem szavazhatott titkosan, akkor is, amikor csak a párt vagy annak fedőszerve állíthatott jelölteket. Nem voltak erősebbek a fékek és az ellensúlyok sem, nem érvényesültek nagyobb mértékben a szabadságjogok, nem volt könnyebb a hatalom nyilvános bírálata, nem volt könnyebb kilépni az országból, nem volt szabadabb egymástól állam és egyház. És kiváltképp igaz mindez a Kádár-korszakra nézve. Egyszerűen szemérmertlenség arra hivatkozni, hogy a piac cenzúrája kegyetlenebb a párt cenzúrájánál, miközben a párt nem ismert el semmilyen legális ellenzékét, eleve és elvszerűen illegálisnak minősített minden ellenzéki fórumot, s kizárta azt a lehetőséget, hogy az első nyilvánosságban érdemben meg lehessen tárgyalni az ország egzisztenciájának legfontosabb kérdéseit: szuverenitásának mértékét, nemzetközi kapcsolatrendszerét, gazdasági-politikai berendezkedésének alapvonásait, történelmi genezisének alaptényezőit, 45-öt, a „fordulat évét”, 56-ot.

A különbséget és értékelésének nehézségeit jól mutatja egy apró példa. Prohászka Ottokárnak a mostani rezsimben nem állítanak szobrot, a Kádár-rezsimben 1984-ben állítottak. A Prohászka-szobrot most lehetett nyíltan kezdeményezni és pártolni, lehetett ellene tiltakozni,

Prohászkaról a nyilvánosságban meg lehetett jeleníteni mindenféle véleményt, pozitívat és negatívát, árnyaltat és árnyalatlant egyaránt. A kezdeményezőknek is, a tiltakozóknak is volt esélyük. Most a tiltakozók győztek. Más esetekben nyilván a kezdeményezők győznek majd.

1984-ben a nyilvánosság nem fért hozzá Prohászkaéhoz. Nem lehetett a szobor ellen nyilvánosan tiltakozni, nem lehetett szabadon megvitatni, ki is az az ember, akinek (újra) szobra lett. Akik ma a rendszerváltás előtti korszakot azzal emelik a rendszerváltás utáni fölé, hogy akkor nem kellett félni az antiszemitizmustól, ma meg kell, egy sem akadt, aki 1984-ben tiltakozott volna az ellen, hogy a szoborállítással demonstratívan legitimálták az antiszemita püspök tiszteletét. Ha akadt volna ilyen, csak a demokratikus ellenzék második nyilvánosságában kaphatott volna szót.

A székesfehérvári hívek 1977-ben kezdeményezték természetesen a színpalak mögött a szobor újraállítását. A fölállításig eltelt hét évben egyetlen szó sem esett a nyilvánosságban Prohászka antiszemitizmusáról, mert ez lehetetlenné tette volna a kezdeményezést is, az engedélyezést is. Megkötötte volna a párt kezét, korlátozta volna az önkényt.

De nem is érdekelt ez a dolog igazán senkit a katolikus egyházon kívül. Senki sem félt az antiszemita püspök tiszteletétől, mert mindenki tudta, hogy annak a pártnak, melynek módjában áll egy antiszemita püspök szobrát felállítani, módjában áll az ő antiszemitizmusát is elhallgatni, így a püspök tiszteletének legitimálása nem válik az antiszemitizmus legitimálásává, nem növeli annak veszélyét. Harrach Péternek ma hangosan és leleplezhetően kell hazudnia, ha Prohászka el akarja választani az antiszemitizmustól, Kádáréknak elég volt némán és leleplezhetetlenül hazudni. A rasszizmus fenyegetését ma intenzíven átélők akkori biztonságérzete (már akinek volt), azon alapult, hogy a párt azt tesz a nyilvánossággal, amit akar. A biztonságérzet alapja tehát a kiszolgáltatottságba vetett bizalom volt. Ha a párt nem akarja, nem lesz nyilvános rasszizmus. A párt a Szovjetunióban, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Bulgáriában, Romániában, Jugoszláviában akarta és volt. Magyarországon – szintén volt, csak a demokratikus ellenzéken kívül senkit nem érdekelt, mert nem érintett „védőállammal” rendelkező vagy a közéletben, a szellemi életben jelentősebb súllyal rendelkező kisebbséget, csupán a cigányságot. Akik most természetesnek veszik, hogy a cigánybűnözés a közélet margóján használt rasszista kategória, a rendszerváltás előtt jelentős részben azt vették természetesnek, hogy a cigánybűnözés hivatalosan használt kategória, melynek alkalmazása ellen csak a közélet margóján tiltakoznak, s amelyet a pártállam által demonstratívan támogatott és hatalmas erővel terjesztett, emblemikus rasszista művel (Moldova György: Bűn az élet) kell megtámogatni.

Nem tudok olyan baloldali identitású médiumról, mely az elkötelezetten rasszista és kádárista Moldovát a szalonképtelen közéleti tényezők között tartaná nyilván.

Akik elfogadhatatlannak tartják a demokrácia, a szabadság jelenlegi szintjét, azoknak még inkább elfogadhatatlannak kell tartaniuk (a röpke átmenetektől eltekintve) azt a szintet, ami a rendszerváltás előtti korszakokat jellemezte. S tartaniuk kell mindazoktól, akik ezen korszakok bármelyikét pozitívan értékelik, mert azok mind potenciális vagy valóságos támogatói, illetve tőrői a jelenleginél is kevésbé demokratikus rendszernek, tehát velük tovább lehet csúszni a diktatúra irányába. A demokráciahiányos korszakok nosztalgiáiból, apológiáiból, kultuszaiból származó veszélyek nem vonódnak ki egymásból, hanem összeadódnak.

Mindehhez vegyük hozzá, hogy a demokrácia ellentáborát nem csak az uralkodó rezsim tőrői és támogatói alkotják. Miként a jelenlegi rezsim táborá is tele volt ellenzéki korszakában szituatív

demokratákkal, akik a demokrácia fogyatkozására vonatkozó, részben hamis, részben helytálló hivatkozásokkal meneteltek a demokrácia rombolására használt hatalom felé, a jelenlegi ellenzéknek is lehet és bizonyosan van is ilyen része. S ez a rész végképp szorosabban kötődik Kádár kultuszához, mint Horthyéhoz, hiszen az utóbbinak a mostani ellenzékben (kivéve persze a nyíltan antidemokrata Jobbikot) egyáltalán nincs bázisa.

A rendszerváltás előtt szinte senki sem volt a rendszerváltás utáni rendszer tudatos híve. Erről már sokan sok mindent írtunk. A magyar kapitalizmust szinte kizárólag renegát antikapitalisták építették ki (és ez nem magyar sajátosság). Olyanok viszont voltak, akik tudatos demokrataként érkeztek a rendszerváltáshoz, kvázi természetes ellenségük volt demokráciahiányos múltunk valamennyi autoriter és diktatúrás rezsimje. Voltak – és egy ideig versenyben is maradtak a domináns véleményformáló pozícióért. Ezt a pozíciót elvesztették. Egy részük marginalizálódott, más részük a demokrácia renegátjává vált. Ez a vereség, amely jobboldali és baloldali identitású erők közös érdeke volt, erősen összefügg a magyar demokrácia sorsával. A renegátok többnyire a Fidesszel jöttek, a marginalizálódottak többnyire a margóról. Az SZDSZ-szel.

Debreczeni József írja Antallról és az SZDSZ-ről: „A miniszterelnök így utasítja vissza azokat a kritikákat, amelyek a kormányzati politika történeti alapozottságát támadják: »Nem akarunk a magyar történeti folyamatosságtól elszakadva, mindent feledve, ismeretlen utakra, saját múltunk vállalása nélkül elindulni.« Ez az a pont, ahol Antall fölfogása a legélesebben ütközik politikai ellenfeleivel. Mindenekelőtt az SZDSZ-ével, amelynek prominens képviselői nemegyszer kifejtik: Magyarországnak nincsenek vállalható progresszív politikai hagyományai. Csak reakciós hagyományai vannak.» (A miniszterelnök, Osiris, 1998, 144. o.) Ebből persze egy szó sem igaz. Az SZDSZ prominens személyiségei sohasem képviselték ezt a nézetet, ellenben bőségesen fejtegették, hogy kiket tekintenek a magyar történelemből progresszív hagyomány hordozóinak.

A Rendszerváltás programja, az ún. kék könyv éppen azzal az elvi nyilatkozattal kezdődik, melynek bekezdései hétszer egymás után ismétlik, hogy „Utódai vagyunk...” A felsorolásban szerepel a reformkor, „elődünk Széchenyi István és Kossuth Lajos”, az európai és magyar liberalizmus, „elődünk Eötvös József”, a polgári radikalizmus, „elődünk Jászi Oszkár, aki soha nem tett engedményt semmilyen színű totalitarizmusnak és nemzeti elfogultságnak”, az európai és magyar szociáldemokrácia, „elődünk Kéthly Anna”, a népi mozgalom, „elődünk Bibó István és Szabó Zoltán”, az 1953 és 1956 közötti pártellenzék, „elődünk Nagy Imre”, „a szövetségi törekvés”, „amely egyesítette a demokratikus gondolkodókat Magyarországon. Elődünk Donáth Ferenc.” Továbbá: „folytatói vagyunk a harcnak, amelyet a magyar demokratikus ellenzék vívott tíz éven át az alkotmányban deklarált polgári és politikai jogok érvényesüléséért. Mérték és példaadónak tekintjük a három magyar forradalmat: 1848-at, 1918-at és 1956-ot.”

Ez a lista meglehetősen heterogén, ha a felsorolt elődök által preferált rendszereket nézzük, de eléggé következetes a demokrácia normái szempontjából. Csupa ellenzéki személy és mozgalom, bukott forradalom és forradalmár. Mind nagyobb szabadságot és több demokráciát akar. Megszilárdult, tartós hatalomnak egyik sem volt részese az egy szem Eötvös kivételével, aki akkor miniszterkedett, amikor a magyar parlamentarizmus még nagyjából megfelelt a korabeli európai normáknak.

Az SZDSZ tehát nagyon is megtalálta a folytatható progresszív hagyományt, csak nem a hatalomban, hanem az ellenzékben. Mert ott volt. Akik a nemzetet azonosítják az állammal, a nemzet teljesítményét az állam teljesítményével, azoknak viszont szükségük van rá, hogy

nemzetük és azon keresztül önmaguk tiszteletreméltóságát valamiképp megtalálják az állam, a hatalom működésében. Ha a nemzet tiszteletreméltósága a hataloméhoz van kötve, akkor azt a korszakot, amelyben ez a tiszteletreméltóság igazolhatatlan, ki kell metszeni a nemzeti szuverenitás folyamatosságából, azt a korszakot pedig, amely kimetszhetetlen belőle, tiszteletre méltóvá kell mitizálni.

Az antidemokratikus hatalom folyamatosságával szemben a demokratikus ellenzéki folyamatosságot csak az SZDSZ képviselte. A többi párt gyökerei belelógtak valamelyik antidemokratikus hatalomba, vagy egyértelműen, vagy valamilyen ambivalenciával. A Fidesz pedig gyorsan és pragmatikusan gyökértelenítette magát. Ennek záróaktusa Orbán Viktor 1993-as nyilatkozata volt, miszerint „a Fidesznek nincs véleménye Horthy újratemetéséről”.

A minden antidemokratikus korra érvényes és kiélesített demokratikus ellenzéki hagyomány – ez az, ami a mai Magyarország közéletéből leginkább hiányzik, és ez a hiány meghatározza a magyar közélet ellenálló-képességét. Röviden: jelentős részben azért tartunk ott, ahol tartunk, mert a Kádár-korszak demokratikus ellenzékének etosza és szemlélete nem vált domináns véleményformáló tényezővé. A lejáratására és elhasonítására irányuló „jobb-” és „baloldali” erőfeszítések sikerrel jártak. Nem ismertetett el, hogy a magyar közelmúlt legprogresszívabb, legtiszteletreméltóbb hagyománya a Kádár-korszak demokratikus ellenzékéé, s ebből egyenesen következik, hogy a jelenben sem lesz evidencia, hogy a demokratikus alternatíva a legprogresszívebb és legtiszteletreméltóbb.

Természetesen senkit semmilyen személyes múlt nem rekeszt ki semmilyen hagyományból és nem rekeszt be semmilyen hagyományba. Minden történelmi tapasztalatunk azt mutatja, hogy a modern korban bármilyen kutyából lehet bármilyen szalonna, náciból lett antifasisztára, antifasisztából lett nácira, kommunistából lett fasisztára, fasisztából lett kommunistára, bármelyikből lett demokratára, demokratából lett bármelyikre, liberálisból lett antiliberálisra és a fordítottjára – mindegyikre tudunk sok-sok példát, s túlnyomó többségünk maga is példa valamelyikre.

Az átalakulás mélysége azonban nem közömbös. Amennyi ambivalenciát hagy a főlszínes átalakulás a múltunkhoz való viszonyban, annyi ambivalencia marad a jelenünkben. Ha megnézzük 56 kommunistáit, akkor is látjuk az összefüggést az „odaalakulás” drámaisága és a visszaalakulás valószínűsége között. A meghasonlásukat a forradalom előtt ellenzékben, üldözöttként átélő forradalmárok sokkal kisebb valószínűséggel alakultak vissza a diktatúra híveivé, mint azok, akik csupán a forradalmi napok konjunktúrájában tagadták meg a diktatúrát.

A kádári diktatúrát tűrő-támogató közéleti emberek túlnyomórészt konjunktúra demokraták lettek. A baloldali identitású konjunktúra-demokraták populáris mítosza a „baloldali folyamatosság” elsődlegessége a diktatúra és a demokrácia ellentétéhez képest, és ennek a populáris mítosznak az elitista almitosza a reformkommunisták és a demokratikus ellenzék egylényegűsége.

A diktatórikus-demokratikus „baloldaliság” közötti folyamatosságot képviselte a rendszerváltás utáni három szocialista miniszterelnökből legalább kettő, Horn Gyula és Medgyessy Péter igen markáns formában, a „törvényes rendet” védő pufajkás karhatalom és a kádárista állambiztonság szolgálatának (ön)dicsőítésével.

Ez a mítosz a tartalom elsődlegességére épül a demokrácia normáival, intézményeivel és procedúráival szemben. „Az a lényeg, hogy helyes baloldali célkitűzéseink voltak, s ehhez

képest másodlagos, hogy régebben diktatúra keretében, most meg demokrácia keretében követjük őket.” „Az a lényeg, hogy végső soron a reformkommunisták is azt akarták, mint a demokratikus ellenzék, s ehhez képest másodlagos, hogy emezek a diktatúrával együttműködve, amazok a diktatúrával szembenállva követték a céljaikat.” Föltéve, de meg nem engedve, hogy a tartalmi egyezés fennáll: Ez a felfogás tökéletesen megfelel annak a szofisztikának, amellyel az önmagukat a diktatúra egyik válfajaként meghatározó rendszerek egyben a demokráciáknál demokratább, „népi” demokráciáknak hirdették magukat célkitűzéseik magasabbrendű tartalmára hivatkozva. Ez az a felfogás, amivel a jelenlegi rezsim támogatói és aktorai demokratikus önképüket meg tudják őrizni, hiszen célkitűzéseik tartalmát ők is tekinthetik magasabbrendűnek. És ennek a felfogásnak éppen az ellentéte az, amit a jelen önmagát demokratikusnak tartó ellenzéke a hatalmon és a harmadik köztársaság minden közéleti tényezőjén számon kér: bármilyen politikai irányt, célkitűzést képvisel, fogadja el közös alapként a demokrácia bevett európai normáit. Tekintse tehát a demokratikus normákat a nemzet, az ország érdekeinek, a hatalomgyakorlásnak a tartalmi kérdéseire képest elsődlegesnek.

Nem tekintheti hitelesen magasabbrendűnek a demokratikus normák jegyében való politizálást ezen normák fölírását elfogadó politizálásnál a jelenben az, aki nem ismeri el ezt a magasabbrendűséget a múltban. Akár a saját múltjába tekintve, önmaga rovására is.

Végül is ez lenne a múltunkkal való szembenézés egyik tárgyköre. Nehéz hitelesen képviselni a szembenézés követelményét az „utolsó előtti átkossal” kapcsolatban, melynek aktorai túlnyomórészt kihaltak már, és elutasítani ugyanezt az utolsó átkossal kapcsolatban, melynek aktív aktorai a közélet balszélétől a jobbszéléig a közepén keresztül mindenhol megtalálhatók. Ha azok követelik a szembenézését, akiknek álláspontja évtizedeken át monopolhelyzetet élvezett a magyar nyilvánosságban, akkor ezt a követelést elsősorban önmagukkal szemben kellene támasztaniuk.

Csak hát persze nem ők követelik, hanem azok követelik tőlük, akik a hazudozás és mítoszépítés antalli útján haladnak előre egyre messzebb és egyre rendületlenebbül, akik egyre szemérmertlenebbül írják át saját múltjukat a híveikével együtt, akik a követelés mögé egzisztenciális fenyegetést állítanak, s kiknek követelését a brutális uszítás falkái nyomtatékosítják a hálón és az utcán.

Márpedig az egzisztenciális fenyegetés és megszégyenítő szándék semmilyen szembenézéssel nem fér össze. Ehhez a szembesüléshez önérzet és önbecsülés ad erőt, ez a szembesülés az önérzetet és önbecsülést fenyegeti. Mintha minden összeesküdött volna az ellen, hogy ez a pszichológiai paradoxon oldódhassék.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Révész Sándor: Horthy Miklós botja** Hogyan sikerült ennyire megosztó személyiségről ennyire nem megosztó könyvet írni?...
2. **Révész Sándor: Szabó Zoltán, az antiteoretikus** Szabó Zoltán életének bő hét évtizedét nagyjából a felénél osztja...
3. **Révész Sándor: Két úr között az úr** Már nem nevezhetünk fiatalnak senkit, aki nagykorú állampolgárként élte meg...
4. **Révész Sándor: Mindenki puccsa mindenki ellen** Miért nem bukott meg az ifjú és éretlen demokratikus parlamentarizmus...

5. **Révész Sándor: Fogat fogatért** Mennyire társadalomellenes a gyermekellenes iskola? Ez itt a kérdés. És...

Cimkék: Révész Sándor